

Kazimierz Kubiak¹, Benon Gaziński²

¹ *Centralny Ośrodek Badawczo-Rozwojowy Ogrodnictwa w Warszawie*

² *Zakład Polityki Gospodarczej i Ekonometrii Akademii Rolniczo-Technicznej w Olsztynie*

Rynek ziemniaków wczesnych w Polsce*

Omawiając rynek ziemniaków wczesnych, musimy się posługiwać wieloma umownymi pojęciami. Sam termin ziemniaki wczesne oznacza ziemniaki z pierwszej fazy nowych zbiorów, zarówno z upraw przyspieszonych, jak i gruntowych, o niepełnej jeszcze dojrzałości, lecz posiadające walory smakowe ziemniaków młodych. W środkowej części Polski zbiór gruntowych ziemniaków wczesnych jest dokonywany najczęściej od drugiej dekady czerwca do końca sierpnia. Odpowiednio wcześniej następuje on w rejonach uprzywilejowanych klimatycznie (Afryka, kraje Europy Południowej, a także południowo-zachodnia Polska). Ziemniaki wczesne z importu trafiają na rynek polski już w styczniu i są w sprzedaży do lipca.

Rynek ziemniaków wczesnych nie doczekał się jeszcze odrębnej analizy ekonomicznej. Zdecydowała o tym głównie szczupłość statystyki i brak badań nad jego funkcjonowaniem. Segment rynku ziemniaków wczesnych wyraźnie wyróżnia się spośród innych rynków (w tym ziemniaków jadalnych późnych ziemniaków przemysłowych) wieloma istotnymi cechami.

Ziemniaki wczesne pod względem technologii produkcji, pełnienia funkcji żywieniowych, a także cech fizykochemicznych są bardzo zbliżone do warzyw, a w niektórych krajach są wprost do nich zaliczane (Francja, Holandia). Rządzą nimi też te same prawa rynkowe. Jako nowalijki, czyli produkty po raz pierwszy w sezonie wprowadzone na rynek, są premiowane cenowo (ceny nowości). Jest to produkt masowy, ale wymagający dla zachowania świeżości oraz swych walorów konsumpcyjnych odpowiedniej temperatury i wilgotności podczas magazynowania, transportu i sprzedaży.

Ziemniaki wczesne i warzywa mają wiele podobnych cech natury biologicznej i fizykochemicznej, takich jak:

- duża zawartość wody,
- niska wartość kaloryczna,
- duża zawartość składników mineralnych i witamin,

---

* Praca przygotowana w ramach programu badawczego COPERNICUS (European Community).

- łatwość psucia się i delikatność,
- wysoki tonaż i objętość.

Częściej niż substytutem są one dobrem komplementarnym, a ich wykorzystanie konsumpcyjne jest podobne. Podobnymi cechami odznaczają się młode ziemniaki i warzywa także z ekonomicznego punktu widzenia, a zwłaszcza:

- zdolnością do zaspokajania potrzeb "dalszego rzędu" (wg kryterium ekonomicznego – luksusowości, a nie fizjologicznego – niezbędności dla organizmu ludzkiego),
- relatywnie wysokimi cenami,
- wysoką elastycznością cenową i dochodową popytu,
- wysoką substytucyjnością popytu,
- wysokim poziomem wymagań względem infrastruktury technicznej handlu,
- relatywnie wysokimi kosztami obrotu, dużymi wahaniami podaży, popytu i cen (wysokim ryzykiem handlowym),
- dużym udziałem spożycia naturalnego.

Produkcja i spożycie

Uprawa gruntowa ziemniaków wczesnych, tak jak i warzyw, łączy się ze stosunkowo wysokim ryzykiem i jest uzależniona w znacznej mierze od zmiennych warunków atmosferycznych. Ziemniaki młode z krajowej produkcji gruntowej w warunkach normalnej pogody i przy prawidłowej agrotechnice mogą być zbierane w połowie czerwca. Od posadzenia do zbioru upływa zwykle około 60 dni. Zbiór ziemniaków wczesnych można przyspieszyć stosując podkietkowanie. W momencie wysadzania ziemniaków temperatura gleby powinna wynosić 7–8 °C. Niezbędna jest prawidłowa agrotechnika i zapewnienie należytej wilgotności gleby. Optymalną temperaturą powietrza w maju jest około 14°C, a w czerwcu około 17°C.

Podaż ziemniaków wczesnych przystosowuje się łatwo do popytu. Jeśli podaż przekracza popyt, następuje wówczas opóźnienie zbioru i ziemniaki te są sprzedawane jako późne. Na rynkach innych warzyw brak zbilansowania podaży i popytu prowadzi najczęściej do marnotrawstwa produktów.

Powierzchnia uprawy ziemniaków wczesnych szacowana jest na 60–65 tys. ha. Średnie plony są stosunkowo niskie i wynoszą od 80–100 q z ha, a zbiory w kraju wahają się od 500 do 600 tys. t. Na wczesne zbiory przeznaczają się około 3,5–4,0% ogólnej powierzchni upraw ziemniaków w kraju.

W produkcji ziemniaków wczesnych przodują województwa: sieradzkie, kaliskie, katowickie, opolskie, poznańskie, przemyskie, krakowskie. Najbardziej korzystne warunki do produkcji ziemniaków wczesnych w gruncie są w województwach: sieradzkim, kaliskim i piotrkowskim. W innych województwach przyspieszenie zbioru osiąga się, stosując uprawy pod osłonami, głównie pod folią. Przyspieszona produkcja ziemniaków wczesnych uzasadniona jest tylko wtedy, gdy ich zbiór przy-

Tabela 1. Spożycie ziemniaków wczesnych w Polsce w kg/1 mieszkańca

Lata	Ogółem	Świeże		Przetworzone
		ogółem	w tym wczesne	
1990/1991	147,0	143,0	12,0	4,0
1991/1992	143,0	140,0	11,5	3,0
1992/1993	148,0	145,0	12,0	3,0
1993/1994	151,0	146,0	12,0	5,0
1994/1995	136,0	132,0	12,5	4,0

Źródło: szacunki GUS, IERiGŻ i COBRO.

padnie na III dekadę maja, a najpóźniej – I dekadę czerwca. Najczęściej stosuje się okrywę z folii "na płask" na wcześniej podkiełkowane i wysadzone do gruntu ziemniaki. Efekty produkcyjne zależą wtedy w dużej mierze od przestrzegania reżimu technologicznego uprawy.

Spożycie ziemniaków wczesnych szacuje się na około 500 tys.t, co stanowi 9–10% rocznej konsumpcji ziemniaków jadalnych. W latach normalnego urodzaju spożycie ziemniaków ogółem wynosi około 150 kg/1 mieszkańca, w tym ziemniaków przetworzonych około 5–6 kg, spożycie ziemniaków wczesnych zaś szacuje się na około 11–12 kg/1 mieszkańca, tj. 8% ogólnego spożycia (tab. 1).

Skup i ceny

W warunkach gospodarki centralistyczno-nakazowej blisko 50% podaży ziemniaków wczesnych dostarczał konsumentowi handel uspołeczniony (np. w latach 1976–1980 około 242 tys. t). Handel ten został wyrugowany w wyniku przechodzenia do gospodarki rynkowej. W 1992 r. skup ziemniaków wczesnych wynosił 20,5 tys. t, w 1993 r. – 5,6 tys.t., a w 1994 r. – 6,5 tys.t. Udział skupu ziemniaków wczesnych w skupie ziemniaków ogółem ustawicznie maleje (tab. 2).

Tabela 2. Skup ziemniaków na tle ogólnego skupu ziemniaków jadalnych [tys.t]

Wyszczególnienie	1990	1991	1992	1993	1994
Ziemniaki wczesne	69,5	24,6	20,5	5,6	6,5
Ziemniaki jadalne późne	715,4	537,3	530,0	281,2	886,8
Ziemniaki jadalne ogółem	784,9	561,9	529,4	286,8	892,6
Udział skupu ziemniaków wczesnych w skupie ziemniaków jadalnych ogółem [%]	8,9	4,3	3,9	2,0	1,4

Źródło: "Rolnicza produkcja towarowa a środki produkcji w rolnictwie w 1991, 1992 i 1993 r. GUS – 1992, 1993 i 1994 r.

Tabela 3. Tygodniowe ceny skupu ziemniaków wczesnych w spółdzielniach ogrodniczych [zł/kg]

Miesiąc	1992		1993		1994		1995*	
	dzień	cena	dzień	cena	dzień	cena	dzień	cena
VI	3	—	2	8000	—	—	—	—
	10	6250	9	7000	—	—	—	—
	17	4500	16	5000	—	—	—	—
	24	3450	23	3900	22	4150	21	1,00
	—	—	30	2800	30	3436	28	0,83
VII	1	2942	—	—	—	—	—	—
	8	2775	7	1500	6	3683	5	0,43
	15	2356	14	1500	13	3410	12	0,35
	22	1883	21	1000	20	2150	19	0,33
	29	1925	28	1000	27	3058	26	0,27
VIII	5	2515	—	—	3	4917	2	0,23
	12	1862	—	—	—	—	—	—
	19	1792	—	—	—	—	—	—
	26	1814	—	—	—	—	—	—

* Ceny po denominacji.

Źródło: dane COBRO.

Ceny ziemniaków młodych w Polsce są najczęściej 2–3 razy wyższe od cen ziemniaków ogółem. Charakteryzuje je duża zmienność w poszczególnych latach. Mają na to wpływ takie czynniki, jak: urodzaj w poprzednim sezonie, zdolność do przechowywania (niekorzystne dla przechowywania były warunki w sezonie 1994/95), warunki pogodowe w roku uprawy, w tym brak wiosennych przymrozków, kształtowanie się cen substytucyjnych produktów spożywczych (np. warzyw wczesnych), konkurencyjność ziemniaków importowanych, itp.

Ceny ziemniaków wczesnych zmieniają się znacznie w ciągu sezonu. W czerwcu i lipcu występuje zwykle ich szybki spadek, a w sierpniu ceny się stabilizują. Odmienne przebieg kształtowania się cen mogą powodować długotrwałe opady, uniemożliwiające zbiór ziemniaków, lub spiętrzenie prac żniwnych. W miarę wzrostu podaży obserwuje się wyjątkowo szybki spadek cen, niemal z dnia na dzień. Prawdopodobność tę potwierdzają dane o tygodniowych cenach ziemniaków wczesnych w skupie spółdzielni ogrodniczych (tab. 3).

Ziemniaki wczesne są groźnym konkurentem dla wielu warzyw. W 1993 r. średnia cena skupu ziemniaków wczesnych była wyższa od średniej ceny skupu buraków o 30% i marchwi 32%, a w 1994 r. ceny te były wyższe odpowiednio o 50 i 83% (tab. 4). Udział ceny skupu w cenie detalicznej ziemniaków wczesnych wynosi od 32 do 50%.

Tabela 4. Ceny skupu ziemniaków i warzyw w Polsce [zł/kg]

Wyszczególnienie	1985	1986	1987	1988	1989	1990	1991	1992	1993	1994
Ogółem ziemniaki	7	9	10	24	114	164	331	1102	594	988
— wczesne	9	13	17	28	107	426	765	1560	1439	3525
— późne	8	8	10	24	114	159	324	1093	591	969
— jadalne	9	10	12	28	118	221	454	1224	740	1714
— sadzeniaki	13	14	16	37	107	208	427	1462	1664	1335
— przemysłowe	6	7	8	20	113	136	210	882	499	759
Ogółem warzywa										
kapusta	16	17	19	40	143	552	743	2068	2187	2347
cebula	27	30	34	61	341	753	1067	1507	1920	5286
marchew	12	17	21	34	188	390	510	1086	1092	1923
buraki	11	15	17	26	131	387	607	1464	1109	2343
ogórki	75	72	74	87	446	2715	2499	3324	6761	5801
pomidory	68	48	87	87	390	1699	1112	1587	4484	4484
kalafior	21	25	38	66	233	1129	1625	2701	2873	6827
Cena skupu ziemniaków wczesnych do ceny ogółem [%]	129	144	171	117	94	260	231	141	241	357

Źródło: dane GUS.

Charakterystycznym zjawiskiem na rynku ziemniaków wczesnych jest wyprzedzający spadek cen skupu względem cen hurtowych i detalicznych. Wynika stąd duże zróżnicowanie dziennych cen skupu i cen detalicznych.

W latach 1985–1992 uprawa ziemniaków wczesnych była bardziej opłacalna niż ziemniaków ogółem, co potwierdza szybszy wzrost ceny skupu tych pierwszych.

Handel zagraniczny

Import ziemniaków świeżych do Polski jest znaczny. Rekordowy pod tym względem był rok 1993, w którym sprowadzono z zagranicy 63,7 tys.t ziemniaków, w tym 11,5 tys.t ziemniaków wczesnych, co stanowiło 18% ogólnego importu ziemniaków (tab. 5). W 1994 r. import ziemniaków wczesnych zmniejszył się do 4,1 tys.t, a w 1995 r. ponownie wzrósł.

Polska importuje ziemniaki głównie z krajów Unii Europejskiej (w 1993 r. – 96% całego importu). Do najważniejszych dostawców należą m.in.: Grecja, Francja i Włochy.

Tabela 5. Import ziemniaków wczesnych do Polski [t]

Wyszczególnienie	1992	1993	1994
Ogółem; w tym:	7454,3	11504,1	4092,0
Holandia	1379,3	6031,6	195,0
Francja	1002,8	1603,0	821,0
Niemcy	301,7	183,5	—
Włochy	289,4	99,2	1493,0
Grecja	30033,2	2034,2	577,0
Hiszpania	427,9	438,8	473,0
Razem UE	6455,1	10987,8	3542,0
Maroko	168,7	49,9	203,0
Bułgaria	373,0	92,9	179,0
Turcja	318,8	144,8	—

Źródło: dane GUS i CIHZ.

Tabela 6. Import ziemniaków wczesnych do wybranych krajów europejskich w 1993 r. [t]

Kraje	Import
Niemcy	164 245
Wielka Brytania	149 903
Hiszpania	29 892
Włochy	77 905
Belgia	80 985
Holandia	23 689

Źródło: MIFL 24/1994.

Saldo bilansu handlu zagranicznego ziemniaków wczesnych w 1993 r. w Polsce było ujemne i wynosiło 11 044 t (1158,6 tys. USD), a w 1994 r. – 2399 t.

Import ziemniaków wczesnych do Polski jest – w porównaniu z innymi krajami – stosunkowo niewielki (tab. 6). Dość duże natomiast sukcesy dotyczące wysokości eksportu ziemniaków wczesnych odnosiła Polska w latach 1989–1992, o czym świadczą następujące dane:

1989 r. – 37 583 t

1990 r. – 43 802 t

1991 r. – 86 368 t

1992 r. – 49 300 t

Tabela 7. Eksport ziemniaków wczesnych z Polski [t]

Wyszczególnienie	1992	1993	1994
Ogółem	49300	460	1693
w tym			
do krajów Europy Środkowo-Wschodniej	46862	397	1635
Rosja	—	226	665
Węgry	2188	—	552
Litwa	—	0,1	215
Bułgaria	19	148	0,1
Kraje UE	—	61	51
Holandia	—	38	—

Źródło: dane GUS i CIHZ.

Głównymi ich odbiorcami były kraje: b. ZSRR, b. Czechosłowacja, Rumunia, Węgry. Od 1992 r. odnotowuje się gwałtowne załamanie się eksportu ziemniaków wczesnych (tab. 7).

Polska, z uwagi na warunki klimatyczne, nie jest w stanie konkurować w eksporcie z krajami o cieplejszym klimacie. Jednak ze względu na stosunkowo niskie ceny ziemniaków wczesnych w lipcu można je eksportować na nasze tradycyjne rynki zbytu, tj. do krajów byłego ZSRR, Czech i Słowacji.

Dystrybucja

Zaopatrzenie w ziemniaki wczesne odbywa się głównie poprzez:

- 1) samozaopatrzenie,
- 2) sprzedaż targowiskową,
- 3) sprzedaż bezpośrednią przez producenta do finalnego odbiorcy (sklepy detaliczne, zakłady zbiorowego żywienia, eksporterzy),
- 4) sprzedaż hurtownikowi, najczęściej prywatnemu, w miejscu produkcji.

Głównym kanałem zaopatrzenia w ziemniaki wczesne jest samozaopatrzenie, które ostatnio należy szacować na około 2/3 ogólnego ich spożycia. Pozostała 1/3 ogólnej ilości ziemniaków wczesnych dostarczana jest konsumentowi głównie poprzez sieć handlu prywatnego oraz za pośrednictwem handlu targowiskowego.

Dystrybucja ziemniaków w naszym kraju nie należy do nowoczesnych, a również sam produkt pozostawia wiele do życzenia. Często w jednej partii znajdują się ziemniaki różnych odmian, a także uszkodzone mechanicznie, nie wysortowane, porażone chorobami, niekształtne, poczerńiałe czy zanieczyszczone ziemią.

W obrocie dominuje rynek targowiskowy. Występują na nim rozproszeni dostawcy oraz grupa drobnych odbiorców (konsumenci, właściciele małych sklepów detali-

cznych). Część obrotu realizowana jest na targowiskach hurtowych. Brak jest natomiast profesjonalnego hurtu wyposażonego w odpowiednią infrastrukturę techniczną do magazynowania i przygotowania ziemniaków do sprzedaży.

Wyróżniającą cechą handlu ziemniakami wczesnymi jest sprzedaż stosunkowo małych partii produktu i duża jej częstotliwość z racji nietrwałości i szybko spadających cen. Opakowania stosowane w handlu ziemniakami wczesnymi są analogiczne jak dla ziemniaków późnych, tj.: w hurcie – skrzynki transportowe, worki jutowe lub raszkowe; w detalu – opakowania jednostkowe (torebki foliowe, siatki, torebki papierowe oraz kartony).

Wnioski

1. Polska ma dostatecznie dobre warunki przyrodnicze, aby – począwszy od czerwca – wyeliminować import ziemniaków wczesnych, a także zwiększyć ich produkcję na eksport.
2. Wysokie ceny skupu i ceny detaliczne ziemniaków wczesnych, jakie występują w III dekadzie czerwca i w I połowie lipca, uzasadniają potrzebę zintensyfikowania upraw przyspieszonych pod folią w celu ograniczenia importu.
3. Podstawowym warunkiem zwiększenia sprzedaży ziemniaków wczesnych jest dostosowanie struktury odmianowej do gustów i upodobań konsumentów, jak również zadbanie o odpowiednie ich przygotowanie do sprzedaży (sortowanie pod względem odmiany, wielkości, a także pod względem świeżości, jędrności i czystości). Partie ziemniaków w sprzedaży muszą być oznakowane co do odmiany, klasy jakościowej i dostawcy.
4. Usprawnienia wymaga dystrybucja ziemniaków, którą powinien zająć się profesjonalny handel hurtowy, odpowiednio wyposażony technicznie (magazyny z regulowaną temperaturą, wilgotnością, cyrkulacją powietrza, linie sortownicze, funkcjonalne i estetyczne opakowania).
5. Konkurentem dla ziemniaków wczesnych mogą być szybko podbijające nasz rynek przetwory z ziemniaków – chipsy, frytki i inne. Podobne zjawisko występuje w prawie wszystkich krajach zachodnioeuropejskich.

Literatura

- [1] Kubiak K. 1984. Rynek ziemniaków jadalnych. *Wiś Współczesna* 12.
- [2] Kubiak K. 1993. Rynek ziemniaków wczesnych, w: Rynek ziemniaków w Polsce. IZ, Bonin.
- [3] March International des Fruits et Légumes Frais, 1994. nr 24.
- [4] Praca zbiorowa pod redakcją J. Chotkowskiego. 1993. Produkcja ziemniaków. Technologia – ekonomika – marketing. Bonin.
- [5] Produkcja i rynek ziemniaka. Stan i perspektywy. MRiGŻ – IERiGŻ – ARR, Warszawa 1994.
- [6] Rembeza J. 1993. Organizacja obrotu ziemniakami jadalnymi, w: Produkcja ziemniaków. Technologia – ekonomika – marketing. IZ, Bonin.

- [7] Rembeza J. 1993. Preferencje konsumentów, w: *Produkcja ziemniaków. Technologia – ekonomika – marketing*. IZ, Bonin.
- [8] Roztropowicz S. 1993. Technologiczne i organizacyjne możliwości poprawy jakości ziemniaków, w: *Rynek ziemniaków w Polsce*. IZ, Bonin.
- [9] Seremak-Bulge J. 1993. Rynek ziemniaków na tle innych rynków produktów rolnych, w: *Rynek ziemniaków w Polsce*. IZ, Bonin.
- [10] Zgórska K. 1993. Porównanie cech użytkowych odmian krajowych i zagranicznych odmian ziemniaków, w: *Rynek ziemniaków w Polsce*. IZ, Bonin.

The early potato market in Poland

Summary

In this article, the unique properties of the early potato market, differing to the late and industrial potato and more closer to vegetables, are presented. Production, purchasing, distribution and consumption of early potato are discussed. The price formulation and foreign trade of this product is presented. The need to improve distribution and pre-selling treatment is stressed.